

Éjszakánként sűrű csönd ül a könyvtárban. A Dóm gerincén tanyázó galambok tollászkodása is behallatszik. Szobám szomszédságában szokatlan zaj. Benyitok. Jól öltözött férfi ül az asztalnál, göndör fürtű feje tenyerébe hajtva. Üveges tekintettel fordul felém.

— Ki az?

— Könyvtáros, aki jó estét kíván önnek.

— Azt sem kérdezi, ki vagyok, mit keresek a Vasváry-gyűjtemény bezárt szobájában?

— Fölösleges. Ön az amerikai új hírlapírás atyamestere, aki maga tanítja: tömören, pontosan! Nem szaporitom a szavakat.

— Bravó! Mindent tud rólam.

— Túlzás. Néhány képi ábrázolás meg számtalan glorifikáló újságcikk alapján felismerem önt.

— Ha jól értem, hazug dicsfények, csalóka görögtüzek öveznek.

— A tér- és időbeli távolságok gyakran fölnagyítják az egyéniségeket.

— Mekkora bűn! Hamisítás! Gyanítom, hogy millióim tolják alám az emelvényt!

— Nálunk pénz a legkevesebb!

Tudtommal az ön által alapított nagybecsű díjat három magyar származású író, művész vehette birtokba. De azért a dicsőségét fényesítő írások nem hazudnak. Esetleg elhallgatnak kedvezőtlen momentumokat.

— Például?

— Mondjuk: azt, hogy nem sok tanújelét adta a szülőhaza iránti érdeklődésének.

— Nem így igaz!

A kivándorolt magyaroknak kórházat alapítottam, Munkácsy Mihályt családi otthonomban fogadva ünnepeltem, inkognitóban többször hazalátogattam. Hivatalosan is.

Am készséggel elismerem hibámat. Tollforgató létemre nem gondoltam hiteles sorstörténetemmel. Gyorsírók vettek körül, Edison beszélő gépe. Mulasztásommal sokféle ferdeségnek utat nyitottam, gyanúsításokra adtam alkalmat.

Tévedésekre számtalan lehetőséget.

Őszintén sajnálom.

A szememre lobbantott elhidegülés több szál fonadékra. Ha megengedi, most érzékenyen érintett megjegyzése, szívesen beszélek. Elmondom sorsoimat.

— Kitüntet. bizalmával.

— Makón kiváló nevelésben részesültem. Az írás-olvasáson túl idegen nyelvek, zene, elmés játékok. Sakk.

Pestre költöztünk, még javában tanultam, amikor szeretett apánkat elragadta a halál. Létünk alapja lehanyatlott. Szegény jó anyám négy árva gyereke érdekében erős férfikézzel vágyakozott. Beváltott szándéka engem teljes árvaságra juttatott. Mostohaapámat egy évig alig szenvedhettem el. Azt érez-

tem, jobb lenne nem élnem. Ahhoz meg kellett volna halnom. Tizenhét évesen messzi voltam attól. Neveltségem, hitem tiltotta, hogy önkezemmel...

Szorongásaim között elhatároztam, olyan foglalkozást választok, ahol minden pillanatban osztogatják a halált. Ez a háború.

Nem vágyódtam én sem rézgomboktól csillogó ruhák után, sem tábornoki sarzsira. Sohasem állott természetembe a vitézkedés.

De engem osztrák katonának úgy nem vettek be, mint porosznak, franciának vagy angolnak. Az orvosok gyöngének minősítették a szemem.

Szüleimet, testvéreimet szerettem. Ez hajtott el a környezetükből. A szeretet.

Szokványos indíték. Hány magát halálra szánó fiatalember azért szalad akármely seregbe, hogy élete elől elmeneküljön. Eszme, zászló, eskü? Mellékes motívumok. Akkori sorsomat földíszíthetném utólag. Nem cifrázom. Szerencsétlen embernek tartottam magam, aki elvesztette élete értelmét, családját, honát. Visszanyerhetem-e, nem kerestem tenyérjósoknál, kártyavetőknél, templomokban, kocsmákban.

Hamburgban Lincoln polgárháborújához katonákat toboroztak. Nem válogattak, nem nézték a szemem. Bostonban katonai orvosok vettek volna vizitáció alá, de én a hajóról ruhástól ugrottam az öböl vizébe. Mélyebb a Marosnál. Nem értem el lábujjammal a fenekét.

A toborzóm örült csalafintaságomnak. Beosztott a New York-i huszárezredbe. Félttem a lovaktól. Most a legvadabbakat nyergeltem.

Éjszakai földerítői járőrözésekbe önként jelentkeztem, pedig a hősködéstől is olyan messzire jártam, mint batyus zsidó Jézus Krisztustól, ahogy Makón az ebbéli távolságokat mérték. A háború négy ütközetének első vonalaiban rohamoztam.

A füttyülő golyók, az ágyúlövedékek repeszei karistolást sem ejtettek rajtam.

Kilenchavi katonai szolgálat után befejeződött Észak és Dél háborúja. Béke, megegyezés, szövetség. Gyász. Lincoln elnököt meggyilkolták. Tizenkilenc dollár végkielégítéssel leszereltek.

A sereg lovait, fölszerelését elárverezték. Öszvérkupec mellé szegődtem hajcsárnak. Jártunk vásárról vásárra. Közele halál sehol. Inkább a viruló élet kacsingatott felém. Az ezredüktől szélnek eresztett legszebb kantinosnő in-tett magához.

— Ha mi ketten összefogunk, miénk a világ!

Nem kellett nékem a világ, Dollí meleg öle, pénze, sátoros szekere, friss cipója.

Amikor elkelték kiszuperált vad öszvéreink, és egy sem rúgott agyon, földobtam a kalapomat, hogy amerre viszi a szél, arra megyek. Néhol marasztaltak barompásztornak, máshol tanyacsőznek vagy csaplároslegénynek. Egy kocsmáros boltját, lányát adta volna örök áron kezembe. Nem volt maradá-som.

Magányos kóborlásomban, május közepe táján, arra figyelek föl, óriási tömeg kocsikon, lóháton, gyalogszerrel rohan St. Louis felől. A városban dühöngő kolera elől menekülnek. Én egyedül velük szemben az úton.

Itt az alkalom, tesztek még egy rohamot az életem ellen.

Egész utcák, egész városnegyedek lezárva. Orvosa alig akadt az élőknek, elhantolója a halottaknak.

Jelentkeztem a városházán üldögélő funerátornál. Nem kérdezte, ki va-

gyok, miért vállalkozom a biztos véget jelentő hullaszállításra. Lovas kocsi-
val fuvarozó, pálinkától örökké részeg emberekkel kerültem egy bandába. He-
teken át hordtuk a halottakat.

Katonasorsom alatt is temettem, ha parancsolták. Ennél szomorúbb fog-
lalkozást nem talált föl a teremtó.

Kongó ürességű házakból egész családokat karba venni, kocsira rakni, fu-
varozni, sírba eresztetni, hallgatni a német város katolikus templomaiban kon-
gó harangok jajgatását, a fáradt szavú lelkészek hangját, zsolozsmáját.

Később tudtam meg, tizenkétezer áldozattal lakott jól az epidémia. Ezer-
nél többet én öleltem magamhoz, vittem a temetőbe. Védőmaszkot, fertőtle-
nítőszeret nem használtam. A járvány úgy múlt el felettem, hajamban,
szakállamban egy ezüstös szálat nem hagyott.

Éltem. A temető csőszházában. Nem haragudtam magamra, fölmenő csa-
ládámra, a kolerára. Megmaradtam, ahogy megmaradt a város háromne-
gyede.

Az elmenekültek kezdtek visszaszivárogni.

Megtettek temetőcsősznek. Egyedül laktam az egyszerű házat. A halot-
tak kertjéből gyakran utaztam a centrumba cérnáért, lámpaolajért, enniva-
lóért.

A járvány utáni hetekben látom egy előkelő vendéglőre írva: Leszerelt
Katonák Egyesülete. Kékruhás obsitosok, rézfejű sárgazubbonyosok, az Unió
ex katonái tömegelnek a márványtermekben. Obsitos ruhám láttán úgy fogad-
nak, mint bajtársukat. Összeakadok Albert Sukkal, egyik ezredtársammal.
Ő már civilben, fodros ingmellényben, előkelően, ahogy lapszerkesztőkhöz il-
lik. Beszélgetünk, megtudom: itt született, innét vonult be a New York-i hu-
szárokhoz, most hazajött, a Tribunának dolgozik.

Biztatott, hogy sakkozzunk. A seregben is sakkoztunk, hideg pajták huza-
tában, pislogó lámpa mellett, csatározások, vonulások szüneteiben.

Nekiültünk. Háromszor is zsinórban elvertem, mire a zárórát kiáltotta az
egyesület gondnoka. Sukkot bosszantotta a vereség. Vigasztaltam.

— Ha mindenáron meg akarsz verni, akkor láss neki ököllel! Vékony
dongájú legény vagyok, te meg erős testű férfi. Elbírsz velem.

Bosszantotta a szavam. Csillapítottam.

— A kedvedért hagyhatnám magam. De akkor fölismernéd szándékos
hátrálásomat. Semmivel nem akarlak megalázni. Ezzel sem.

Nem hagyta nyugton. Összejártunk munka után minden este. Sakkozás
közben is beszélgettünk. Háborús élményeinkről. Addig merülköztünk emlé-
keink mélyeibe, gyakran fölraktuk a figurákat, s nem léptünk egyet sem. Zá-
rásig mondtuk a sorsunkat.

Sukkot fölöttébb érdekelt az én hullaszállító s temetőcsősi foglalkozás-
som. Riporter volt, szenzációra éhes. Faggatott, mi hozott ide. Az igazat nem
mondtam meg neki. Ne tartson nagyobb ökörnek, mint amekkora vagyok!
Semmi köze az én belső bajomhoz. Talán ki is nevetne érte. Kemény világ
ez, kemény ítéletek. Az óhazából hozott érzelmemet meg sem értené.

Találgatta, hogy valami nagy pénzért dolgozom. Aztán megbánta gyanú-
sítását, s maga helyesbített: akkor nem járnál ebben a kopott katonagúnyá-
ban, nem lagnál a temetőcsősz házában, hanem, ahogy annyi kiszolgált kato-
na, képességed szerinti hivatalban ülnél.

Lehetnél vámtiszt, postamester, hajóskapitány, szenátor. Vagy újságíró!

A Lincoln ezred hadiújságjában láttam a neved, néhány színesebb szí-

porka alatt. Lehetnél szemfényvesztő, bűvész, gitár- vagy hegedűművész, szó-
léénekes.

Nem épp ok nélkül biztatott, mivel a harcok és vonulások szüneteiben látott bűvészkedni elfáradt katonák köreiben, hegedülni, énekelni hallott, bendzsózni. Ánnak sem tudta mozgatóját: ha élek, legalább rövid időkre el-
felejtsem árvaságomat.

Biztatott, hogy a városi kolerajárvány heteiben látottakat, megélt emlé-
keimet írjam, adjam oda, ő a maga neve alatt leközi. Fizet érte. Százezer em-
ber mohó kíváncsisággal enné a lapot. Mindenkit érintett a tragédia.

Nem mondtam igent.

Írni? Játékból írtam, ahogy játékból sakkoztam, hegedültem, énekeltem.

Nem vártam, nem kaptam én önkéntes föllépéseimért pénzt. Hanem an-
nál több emberi melegséget. Kiejthetetlen nevem akkor értelmezte át a sok-
nációbéli katonanyelv szór Pulinak. Annyira szájbaillőnek, kimondhatónak
minősült, hogy a szállásmesterek, kenyér- és ruhaosztó altisztek így írtak rá a
menázsilistákra, így szólítottak a tisztek, a civilek.

Sukk ajánlatán azért elmorfondíroztam. Volt rá időm. Magamban éltem.
Nappal a gyászolók megrendelése szerint dolgoztam hat-nyolc társammal.
Sírokat ástunk. Raktárra is tucatjával. Temetések, szertartások szolgálata.
Hantolások. Ki, be.

Sukk bogarat dugott a fölembe. Birtokában vagyok olyan ismereteknek,
amelyeket ebben a városban 30 ember érthetett meg. Azok közül tíz nem tud
betűvetést, tíz már nem él, tíz örökké részeg.

Hazamentem az Egyesületből, megindult a tollam. Nekiültem kőolajlám-
pám mellett.

A temető alkalmas hely erre. Éjszaka. Békés világ.

Magam előtt láttam újra, amit átéltem. Hallottam a leírt szavakat, a
gyászolók nyerítését, körmük kopogását, a templomok harangjainak sírámát,
fáradt pap énekét. Vitte annyira a tollamat, belékapaszzkodva tudtam vele
lépést tartani.

A valóságot írtam. Élményeimhez nem tettem. Csak válogattam, csokroz-
tam, ahogy anyámék szedték bokrétába Makón a virágokat. Az idők mú-
lásával annyira belefedkeztem, az egyesületi időzéseimet is elhanyagoltam.
Estéről estére írtam, írtam. Hajszolt a föltóduló élmények sokasága.

Tíz nap is eltelhetett, amikor éjszaka rám zörgetik az ablakot.

Kimegyek drótvédős olajlámpásommal, Sukk áll ajtóm előtt és egy szá-
momra ismeretlen úr, a város legnagyobb lapjának tulajdonos-szerkesztője,
Sukk Albert barátja, ahogy pillanaton belül értésemre adják.

— Többször beszélgettünk rólad. Napok óta vártunk az Egyesületben. Tü-
relmünk elfogyott, kijöttünk; mi történt veled, hogy nem jelentkezel? Ne le-
gyen harag közöttünk! Miért nem mutatod magad?

— A kolerajárvány emlékeit írom.

— Olvass föl belőle!

— A félig főtt ételt magam is utálom!

Sajnálkoztak, de nem erőltették.

Beültek kocsijukba, elparoláztak.

Másnap éppen méregettem az új parcellák nyomvonalait, mellém hajt az
este látott bérkocsin az este látott laptulajdonos-szerkesztő. Egyedül.

— Olvasatlanul megveszem az ön írását, Zser Pulí!

Tudtommal nem ígérte senkinek, előleget sem vett föl senkitől, tehát szabad kézből eladó!

— Tessék megvárni, amíg elkészülök. Azután tessék elolvasni, azután...
Türelmetlenkedett.

— Sukknak előjoga lehet rá, ő indította meg a kezemet. Biztatása nélkül sokáig nem adtam volna rá a fejem, hogy írással piszkoljam a szép tiszta papírokat.

— Mondják-e maguk felé, hogy nem azé a madár, aki elszalajtja, hanem azé, aki megfogja?

— Makón mondták, tisztán emlékszem rá, mintha tegnap mondták volna!

— Egyetértünk, tehát megegyeztünk. Beülök a szobájába, s kívánsága szerint elolvasom. Rendben?

Járatos ember módjára tűnt el a szomorú házban, s ott időzött vagy három óra hosszáig. Beült a bérkocsiba, az én kéziratommal integetve búcsút a lovak közé üttetett.

— Az utolsó lapot asztalán találja, hogy tudja, hol hagyta abba. Folytassa!

Futottam a kocsi után.

— Várjon! Nem gilt, minek ez a nagy kapadozás?

De nem győztem lábbal a kocsit. Amúgy is kezdődőben volt egy nagyobb szertartás. Temetőcsész nélkül nem mozdulhatnak. A tömeg már fősorakozott.

Visszasiettem azzal a gondolattal, hogy este az Egyesületben kitudom én a laptulajdonos-szerkesztő hollétét. Visszakövetelem az írást.

Temetői omnibuszon órányi út vezet a centrumig. A város közepe táján, ahogy szokás, a szemfüles rikkancsok az esti lapokat kiabálják. Óriási szenzáció! Hiteles szemtanú írását folytatásokban közli Herald a kolerajárvány megdöbbentő eseményeiről! Óriási szenzáció!

Veszek egy lapot. A rikkancs nem blöffölt. Tárcára szedve az első oldalon az én írásom.

Zaklatott életemet fölkorbácsolta. Örültem is. Belépek az egyesület halljába, ahol mindig nagy tömeg nyüzsög. Beszélgetnek, újságot olvasnak egymásnak, üzletelnek.

Most sűrűbbek az embercsoportok.

Középuött Sukk Albert szónokol, amikor meglát, rám üvölt, hogy mit csináljak a jó magyar kurva zsidó édesanyámmal.

Hegedő sebeim fölszakadnak, szinte belevakulok. Sukkhoz csörtetek, s belevágok a pofájába. Farzsebéhez kap, előrántja forgópisztolyát, célzás nélkül sütötte rám.

A temetőcsészöknek is van szolgálati fegyverük. Sírháborítók, kriptarablók ellen. Ha akkor nálam van, lövéssel válaszolok Sukk lövésére.

Másodszorra nem tudta elsütni a fegyvert. Megfogták a kezét, s engem is megmarkoltak erőlyesen, féltőn tuszkoltak ki az egyesületből.

Nem tudtam aludni.

Kimentem viharlámpámmal, hogy egy malypangosra rendelt sírt kiásak. Vittem a forgópisztolyt. Ismertem ezredtársamat. Ha néha megdühödött, lelövődözte táblánkról a sakkfigurákat. Gátlástalan tudott lenni.

Én meg, ha akartam, kerestem is a halált, nem az ilyent. Hogy vak haragból érjen. Válogató voltam mindig. Nem veszett ki belőlem, hogy adjak magamra.

Kemény akarttal ástam a kövecses sírhelyet. Ástam magamban. Lázadoztam.

Arra jó voltam, hogy fönttartások nélkül rohanjak hideg véres sarakban, életem nem kímélve, hogy bohóckodjam csüggedt katonatársaim előtt, hogy tűrjem az önként vállalt nélkülözés mellett a megvetést, hogy piszkos, zöld hasú strangernek nevezzenek, hogy félrelökjenek, hogy én mindig subagallér legyek! Féreg, nulla, aki után egy kutya nem vonyít föl a csilagos egekig.

Nem kuncsorogtam fényes állásokért. De nem is szolgáltam rá semmiféle meggyalázó elmúlásra.

Jól ismertem Sukkot. A sír malypangjával is elkészültem már, azaz a fenékből oldalt olyan mélyedés kiásásával, ahová elfér egy koporsó. Praktikus. Újratemetésnél nincs útban. Már nyesegetem, szépítem a gödörfalat, nappali világosig, amikor a sírpartról árnyék rebben a mélybe, s az ismert hang förmed rám:

— Hiába menekülsz előlem, a föld alatt is megtalállak, te mocskos patkány, eladtad riválisomnak a szenzációmát, vagyont érő óriási ötletemet!

Mire a pisztoly zörren, behúzódok a malypangba.

Semmilyen szögből nem érhet golyója. Kiabál, hogy bújjak elő.

— Bújj te ide a pokol kapujába, ha olyan nagy hős vagy!

— Állíts létrát!

— Mi neked nyolclábnyi mélység? Ugorj! Számoljunk el itt egymással!

Nem ugrott.

— Kihívlak amerikai párbajra!

— A fekete golyó parancsára sem akarok elmúlni!

— Gyerünk szabályos pisztolypárbajra!

— Szégyelld magad! Temetőbogárral párbajoznál?

Elhaladó léptei zaját hallom, ahogy a fűszálak susognak lakkcipőjének csapódva.

Fogtam azt a könnyű acéllétrát, nekitámasztom a külvilág falának. Haladok fölfelé. Elhagyom a sír száját, a létra nyúlik a magasba, át falvak, városok fölött, s nekitámaszkodik New York város déli csúcsán a World-ház kupolájának. A ház négy nagy hírlap nyomdagépeitől remeg.

Beszédes vendégem mintha kifogyott volna a szóból. Fáradtan ül az éjszakázástól, jobb kezét a P 7 iratgyűjtőn nyugtatja. Mintha bibliára esküdne.

Mondani akartam, örülök. Nem volt kinek.

Amikor helyére teszem a gyűjtőt, a templomi galambok már az Apáthy kollégium tetőpárkányán napoznak. Nagyokat nyújtózkodnak.